

Vida Gábor

KONZERVGYÁRI RÉM

(TÖRTÉNETEK)

1989-ben a kisjenői konzervgyárban dolgoztam, amelyet nagyjából születésem idején létesítettek, és pár évvel a rendszerváltás után szűnt meg, ahogy majdnem a teljes román ipar. Ez a gyár pontos képet adhatna arról, hogy milyen volt ez az ország azokban az időkben. Elavult, költséges, energia-pazarló technológiát próbáltunk üzemben tartani az RKP vezetésével és a Szekuritáté felügyeletével. Nyolcadmagammal a karbantartást láttam el, gyakorlatilag mindennel foglalkoztunk, ami egy roskatag gyár műszaki fenntartásához szükséges. Pótalkatrész egyre kevesebb volt, többnyire improvizálni kellett, és állandó volt a készenlét, hogy ha valami törik, szakad, robban vagy ledől, idejében elfussunk. Nem dolgoztunk állandó életveszélyben, bányához, acélolvasztóhoz nem volt mérhető ez a hely, de a román ipari horror folyamatosan jelen volt. A munkatársaim többnyire románok voltak, a legtöbb eszköznek, szerszámnak, tárgynak azóta sem kerestem ki a magyar nevét, akkor meg akartam szabadulni abból a környezetből, később el akartam felejteni. A gépekről hát keveset, pedig műszaki ismereteim java részét abban a gyárban szereztem. Ebből a szempontból jó iskola volt, azóta is hasznomra van. Abban az évben jelent meg nyomtatásban az első novellám, és felvettek az egyetemre, igaz, levelező tagozatra, mégis magyar–francia szakos egyetemista voltam, ott volt hát a szabadulás.

A műhelyben egyedül nekem volt érettségim, ez már akkor sem ért sokat, de elég volt arra, hogy a munkatársaim mindig az orrom alá dörgöljék, ha nem tudtam valamit: a gyakorlat számít, nem az iskola. A fő problémáikat abból eredeztették, hogy apám volt a bérelszámoló, és mindenki tudta, hogy miatta nem kap dupla fizetést, egyesek azt is feltételezték, hogy apám egyszerűen hazaviszi a pénzt. Ezek az inzultusok nem okoztak különösebb lelki válságot nekem – túl voltam akkor már a katonaságon, ami sokkal brutálisabb világ –, de bárki beláthatja, hogy nem jó annak az apját szidni, aki éppen egy tízkilós kalapáccsal dolgozik vagy hegeszt... Abban a világban, a román társadalomban általában, az anyázás nem volt olyan súlyos dolog, mint a magyarban, de ha az apádat tolvajnak nevezik, valamit tenni kell, mert az ember gyorsan a többiek lábtörlője lesz. Ki kell hát vá-

lasztani a hangadót, és valamivel letromfolni a közönség előtt. Mennyi volt a félévi hiány a raktárban, Virgil elvtárs?

Apámról persze továbbra is azt gondolta a munkásosztály, hogy ellopja a fizetésüket, de a beszólásomat nagyra értékelte a közönség, mert a raktárról is azt gondolták, hogy hazahord mindent, miatta nincs gumicsizma, hegesztőpálca, csavar és menetvágó. Valóban az apám intézte nekem azt az állást, akkor is volt munkanélküliség, akkor sem tudott elhelyezkedni a szakmájában majdnem senki, súlyos pénzeket fizettek egy jobb állásért, ha nem volt ismerős, közbenjáró, csak az öntödékben és az építőtelepeken volt mindig üresedés, meg az istállókban. Akkor is az a szóbeszéd járta, hogy a munka nem szégyen, de azt is tudtuk, nem mindegy, mit és hol dolgozik az ember. Szülővárosom hierarchiájában a konzervgyár volt a legalsó szint, az alatt már csak a mezőgazdaság lehetett, viszont a gyárban a lakatosműhely közvetlenül az iroda után következett, sok lépcsőfok volt még lefelé a ládajavitóig. Legjobb munkahelynek az számított, ahol nem kellett csinálni semmit. Nálunk a vállalati szekust irigyelte mindenki. Gondterhelt ember volt, sehogy sem tudta megérteni, hova tűnik el egy éjszakai műszak alatt két mázsa cukor, pedig csak megevett mindenki egy marékkal...

A víztornyot szép őszi napon állítottuk fel. Egy 60 köbméteres (kb. 300 fürdőkád), üvegszálból készült tartály, olyan volt hosszú lábain, mint egy zsiráf. Sokáig erősítettük a lábait, magas volt és karcsú, mustot vagy ecetet kellett volna tölteni bele, de a főnök kitalálta, hogy töltsük előbb fel vízzel, hátha folyik. 48 kisebb-nagyobb lyuk volt rajta, én voltam a legvékonyabb és a legfürgébb, felmáztam egy imbolygó létrán, és mindet bejelöltem krétával, jöhet majd a foltozás. Éppen ebédszünet lett, lemáztam, a leeresztőcsapot kézzel nem tudtam kinyitni, vasrúdért indultam hát, amikor egy hangos recsenést hallottunk. A tartály megbillent, és mintha lassított filmen történe, eldőlt, majd kettéhasadt, mint egy kókuszdió, a kifröccsenő hideg víz szökőárként sodorta el az udvaron levő asszonyokat. Pánik. Más baja nem esett senkinek. Szerencsénk, hogy nem ecet volt benne, mondta a főnök.

Az ecet veszélyes anyag. Akkor éppen egy jól záró, stabil tartályban volt, ipari mennyiség, a számok nem sokat mondanak ma már nekem sem. A tartály tetején egy bevezető csövet kellett rögzíteni, és a munkatársam erősködött, hogy azt a szép, nyugatnémet csókulcsot dobjam fel neki, amit a sógora hozott vagy mindenképpen egy stratégiailag fontos rokon, és már napok óta mindent azzal a kulccsal szerelt, vagy azzal kezdett neki, hogy lássuk, irigyeljük. Ma már alig lehet érteni, hogy mit jelentett 1989-ben egy ilyen

csillogó nyugatnémet csőkulcs, de ha elmondom, hogy több száz nő dolgozott a gyárban, akkor a tárgy jelentőségéről némi képet lehet alkotni. Feldobtam hát a kulcsot a tartály tetejére, bár ez a munkavédelmi szabályokkal ellentétes volt, de ahogy a csatornások dobják a forró pákát egymásnak, mi is tudtunk egy-két látványos mozdulatot. A kolléga elkapta, bizonyára sok nő látta, talán mosolyogtak, talán arra gondoltak, hogy ezek ám a legények. Én a csobbanást is hallottam, és a kolléga átkozódását. Ajánlottam, hogy valami horoggal halásszuk ki a szerszámot, vagy mágnessel. Azt válaszolta, semmi baja nem lesz, ott jó helyen van, majd ha leengedik az ecetet. Régészeti leletek hasonlítanak arra, ami a csőkulcsból maradt. Az NDK-ba ment-e az a savanyú uborka, már nem tudom, de gyanítom, hogy az a szerszám nem volt nyugatnémet, és akkor a poén szempontjából mindegy, kik ették meg.

A németekkel melleleg sok baj volt. Hagytak csapat-papot, és kitelepettek Németországba, komoly műszaki úr maradt a helyükön, de ez egy másik történet, mint az is, hogy másként lehetne bármilyen autonómia mellett érvelni, ha még volnának németek Erdélyben. De akkoriban erre így nem gondolt még senki. Egyszer az egyik német művezetőnek meghalt az apja, és a kollektíva úgy döntött, hogy elmegyünk a virrasztóba, rendes ember volt a művezető, jár neki ez. Nem tudom, miért maradtam ki a csapatból, végül is nem mentem. Másnap mesélték, hogy az egyik bepálinkázott atyafi úgy köszöntötte a gyászoló németeket, hogy: Kaputt Berlin! Gondolom, egy szovjet filmben vagy több szovjet filmben hallotta ezt, és egész biztos vagyok abban, hogy nem akart megsérteni senkit, egyszerűen ez jutott eszébe, köszönni próbált. Nem ütötték agyon, de közel járt hozzá. Harsogva nevettek a kollégáim, valahányszor ezt újra elmesélték, én ma is szégyellem magam.

Franzi barátom is azért került a konzervgyárba, mert ott töltötte a felfüggesztett büntetését, miután társas utazás közben megpróbált átlógni Nyugat-Berlinbe. Keveset beszélt erről, úgy tudta, állandó megfigyelés alatt áll, talán rám is gyanakodott, de szeretett velem dolgozni. Minden érdekelt akkor engem, Franzi pedig ezermester volt, jól képzett szerelő, szívesen magyarázott. Főműve az volt, hogy rendszerbe állított egy NDK-gyártmányú címkéző gépet, egyedül ő értette a műszaki leírást. Nagyon bonyolult gép volt, hetekbe telt, amíg megtanultam vele bánni, azt mondta, örökre hagyja nekem, hamarosan megjönnek a papírjai, és elmegy Németországba. Úgy is történt, egyszer csak ott álltam egyedül a csodálatosan bonyolult gép mellett, és felcímkéztem egymillió befőttesüveget. 1989. decem-

ber közepén tanulmányi szabadságra mentem Kolozsvárra, leállítottam a gépet, és nem indította újra többé senki.

A lekvárfőző nagy üstöt viszont beindították, akkor is majdnem meghaltam. A gyümölcsmasszát valamilyen kénes anyaggal tartósították, és főzéskor egy szivattyú ezt a mérgező gázt kiszívta. Éppen a kivezető cső mellett dolgoztam, és megbeszéltük a lentiekkel, hogy amíg le nem jövünk a tetőről, nem indítják be a szivattyút. Egy félmázsás csapat tartottam, amikor meghallottam a szivattyú töfögését, és láttam, hogy a kollégák riadtan elfutnak. Még sikerült egy csavart beillesztenem a kellő helyre, és már csak arra emlékszem, hogy a műhelyasztalon fekszem, a többiek úgy állnak körül, mint a ravatalt. Mindenki tudta, hogy a kórházi mentőautó nem jön ki, nincs benzin. De hát nem is kellett mentő, csak a szagokat nem éreztem napokig.

A cigányok lovát azért festettük le zöldre, mert olyan festék volt a szórópisztolyban. A ló volt a hibás, mert bejött a kerítésen, és a festeni kitett gépek között valami fontos növényt talált, nem tudtuk elkergetni, mindig visszajött. Először nekidörgölözött egy frissen festett vaslemeznek, erre mondta Mitică, hogy jobb lesz ez a szín, mint az a ganészürke (gri de bălegar), mert fehér volt a ló eredetileg, csak beleöregedett a ganéba meg a szeméttelapbe. Azért nem ölt meg a ló gazdája, mert kapott benzint, hogy mossza le a festéket meg a szart a lováról, és még maradt. Tíz évben egyszer le lehet csutakolni, mondta neki Mitică. De azért aljasok voltunk.

Az aljasságnak nincs határa. Volt egy asszony, aki már szült egy gyermeket, de az ura elhagyta, és ezzel a második emberrel sehogy sem jött össze neki, és az ember is el volt keseredve, mindenféle orvosokhoz meg javasasszonyokhoz járt, de nem segített semmi. Gheorghe már ott tartott, hogy többeket kérlelt, csináljanak az asszonynak gyereket, engem is állandóan maceráltak a kollégák, hogy fussak neki, nem iszom, nem dohányzom, szép az asszony, jó lesz minden, szép kövér kisfiú. Mindenre vágytam akkor, csak egy zabigyerekre nem. És aztán lett az asszonynak domborodó hasa, és Gheorghe felkötötte magát arra a darulánkra, amelyet húsz éven át engedett le meg fel. Az asszony férjhez ment harmadszor is. Anyi kétségbeesett, megtört, időnap előtt megöregedett, megalázott, tönkretett nőt láttam kis helyen, összezárva, hogy azt gondolom, férfinak lenni könnyű.

A kazánfűtő is megérte a pénzét, elfutott kenyérért a városba, és odamaradt a kocsmában. Éppen a kazánházba mentem, volt ott mindig társaság, odajártak a csajok zuhanyozni, volt sakktábla és kártya, télen meleg volt, meg lehetett szárítani a nedves pufajkát, nyáron pokol volt bent, de nem

ücsöröghetett egész nap a jéggyárban az ember. Bementem hát a kazánházba, hallom, hogy furcsán visít, zörög és rázkódik a kazán, amelyet túlfűtötünk, amíg a másikat nem tudtuk megjavítani. Sehol senki, a manométer piros tartományban, biztonsági szelep kiakasztva. Gondoltam, én ezt leállítom, egy gombnyomás az egész. Felrobbant volna, mondta a Főnök, amikor két nap múlva bemásztam, és kivettem azt a két biztonsági csavart, amelyeknek az ólombelseje ki kellett volna olvadjon, ha túlfűtik a kazánt, csak hát nem ólom volt benne, valami magasabb hőfokon olvadó ötvözet, összekeverték a gyárban a fémekeket.

A hegesztő, aki melleleg rendes ember volt, állandóan azzal piszkált, hogy minek annyit iskolába járni. Nem volt ezt könnyű neki elmagyarázni, de egyszer a véletlen, vagyis az ipar, a gyárban uralkodó fejtelenség a kezemre játszott. Volt az udvaron, az ócskavas-lerakat mellett egy jókora kör alakú, ujjnyi vastag vaslap, lehetett 70–80 kiló, ketten alig bírtuk becipelni a műhelybe. Egy lukat kellett fúrni a közepébe, de pontosan a közepébe, amelyről nem lehetett tudni, hol van. Van erre egy nagyon egyszerű geometriai eljárás, és amíg a hegesztőm térült-fordult, bejelöltem a vaslap középpontját. Némi rábeszélés meg üvöltözés után kifúrtuk, és valóban ott volt. Heuréka, ezután minden rajzolást rám bíztak, aki ért hozzá, az csinálja meg. Rövid idő múlva a vaslap, immár geometriai középpontján kifúrva, visszatért az ócskavasba.

Ionică alacsony, szemüveges, kopasz fiatalember volt, meglepően hasonlított Woody Allanre. Ő volt városunk egyik futóbolondja, egy hatalmas aktatáskával sietett munkába és a munkából haza, a gyárban is állandóan sietett, egy talicskával hordta a szemetet és a törmeléket innen oda és onnan valahova. Gyerekkoromtól kezdve ismertem, naponta láttam. Arra sose gondoltam, hogy majd egy létesítményben fogok vele dolgozni. Beigazolódott a jóslat, hogy ha nem tanulok szorgalmasan, a sárban és a mocsokban végzem. Mint az ilyen félkegyelművel, vele is mindent elműveltek. Néha rettentően megsértődött, elhozta a baltáját a műhelybe, hogy élezzem meg, mert most agyoncsapja ezt vagy azt. Egy ilyen élezős napon, amikor Ionică reszketett az idegességtől, valaki köszörülte a baltája csonkját, a többiek meg röhögtek, másvalaki azt mondta neki, hogy menjen át a szállító-részlegre, és hozzon el egy vödör benzint, de nehogy a főnök meglássa. El is hozta a benzint, nem látta meg senki, betette a szomszédos műhelybe, oda, a másik szobába, mutatta. 30 teli oxigénpalack volt ott. Ha valamelyik szivárgott volna, akkorát robban, mint egy 42-es ágyúgolyó. Bementem, és kihoztam a vödröt, utána sokáig remegett a lábam.

Októberben egy késő estébe nyúló szerelés, kínlás meg üvöltözés után felmásztam a főzőtorony tetejébe, a hátamat nekidöntöttem a meleg vascsöveknek, kellemetlen hideg volt, és elnéztem a nyugati látóhatárt, Gyula fényei látszottak, nálunk nem volt közvilágítás, nem volt semmi, ott pedig, ahol a sok ívlámpa szakította szét az éjszakát, a szabad Magyarország terület el. Most úgy tűnik, arra gondoltam, ott él Esterházy Péter, aki elég gyakran szerepelt a tévében, író, és én még egyetlen sorát sem olvastam, meg arra is gondoltam, utólag úgy tűnik, hogy ha átlógnék a zöldhatáron, a magyarok nem adnának vissza, ahogy sokakat nem adtak a barátaim közül, meg arra is gondoltam, most utólag egészen biztos, hogy én Erdélyben akarok élni, akkor hát a sötétség felé kell néznom, mert nem rosszabb ez a sötétség annál a világosságnál, csak más.

Decemberben tanulmányi szabadságra mentem, bár fogalmam sem volt, mit kell tanulnom. Kolozsvárott voltam, de nem tudták megmondani, ott, az egyetemen, a Filón sem, hogy mi lesz a tanulmányokkal, honnan is kezdődik az egész. Hazaindultam hát, majd lesz valahogy. December 17-én délután Bánffihunyadon vártam a Iași–Temesvár gyorsvonatot, de nem jött, az állomáson sem tudták megmondani, mi történt vele. Eltűnt egy vonat, mondogattuk a barátommal, nem baj, holnap újra próbálkozom. Másnap délelőtt Váradon hatalmas rendőri készültség volt, géppisztolyos katonák és rengeteg civilnek öltözött alak, majdnem üres utcák, feltűnő csend, de még csak nem is igazoltattak, ahogy akkoriban elég gyakran, okkal, ok nélkül. Otthon aztán megtudtam, hogy Temesváron a tömegbe lőttek, azért nem jött a vonat. Elkezdődött, mondanám ma, vagy mondatnám akkori önmagammal.

A többi a tévében néztem, városomban nem történt semmi rendkívüli, de azért féltünk, a legtöbben attól, hogy mi lesz, néhányan attól, hogy nem lesz semmi. 1990 januárjában immár nappali tagozatos hallgatóként beültem egy előadásra az egyetemen. Az egyik kolléganőm döbbenet bámulta a kezemet, sosem felejttem el a rémült pillantását. Nem a sebhelyek, hanem a bőr pórusaiba ivódott olajnyomok voltak a feltűnők, olyan volt, mint a kosz, nem tudhatta, hogy lemoshatatlan, idővel majd lekopik.

Rossz volt a 80-as évek. Mindenkinek el szeretném mondani, hogy rossz volt az iparban, rossz volt a hadseregben, rossz volt a középiskolában. Rossz volt Romániában élni akkor. Az sem változtat ezen, hogy fiatal voltam. Szegénység volt, bezártság volt, rendőri elnyomás volt. Félelem volt. Éjszaka Magyarország fényei látszottak nyugat felé. Magyar író akartam lenni, bár nem is értem, hogy utólag miért ez tűnik a legegyszerűbb változatnak.